

เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมในมุมมองพุทธจริยศาสตร์

Catanā and Moral Responsibility in Buddhist Ethics Perspective

นคร จันทรราช

Nakhon Jantharach

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: nakhonsingh@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอการศึกษาปัญหาว่าด้วยเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรม พบว่า เจตนา คือ ความตั้งใจในการกระทำกรรมที่ประกอบด้วยกุศลเจตนาและอกุศลเจตนาซึ่งแสดงออกผ่านไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ ส่วนความรับผิดชอบทางศีลธรรม คือ การได้รับผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำ ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้มีการเสนอ 4 กรณีตัวอย่างเพื่อตอบปัญหาว่าเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ การศึกษาพบว่า เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีความสัมพันธ์กันอยู่ 1 กรณี คือ ในกรณีผู้กระทำมีเจตนาและมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นการกระทำกรรมของปุถุชน ส่วนเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมไม่มีความสัมพันธ์กันมี 3 กรณี คือ ในกรณีที่ผู้กระทำมีเจตนาและไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นการกระทำกรรมของพระอรหันต์ และในกรณีที่ผู้กระทำไม่มีเจตนาและต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นการให้ผลของกรรมในอดีตที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำกรรมในปัจจุบันของปุถุชนและพระอรหันต์

ผู้เขียนมีทัศนะว่าปัญหาเรื่องเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์กันและไม่มีความสัมพันธ์กันนั้น เป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม โดยเฉพาะระยะเวลาในการให้ผลของกรรมมีความต่างกัน กล่าวคือ การกระทำกรรมบางอย่างให้ผลในชาตินี้ การกระทำกรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไป ทำให้เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมไม่มีปัญหาและมีปัญหาเรื่องของความสัมพันธ์กัน

คำสำคัญ: เจตนา, ความรับผิดชอบทางศีลธรรม, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

This article entitled The Intention and Moral Responsibility in Buddhist Ethical Perspective is purposely made to study on how the relationship between intention and moral responsibility is connected. This is documentary research.

In the study, it was found that the intention is a man's will to act through three kinds of action, bodily, verbal and mental action. As regards moral responsibility, it means getting the result of what one has done. In the study of the relationship between intention and moral responsibility, four cases of examples have been shown here in order to answer as to whether or not the intention is always bound by moral responsibility. The study showed that there is only one case that the intention and moral responsibility are necessarily bound, namely in the case of a worldly doer whose intention is present thereby binding moral responsibility, but there are other three cases that the intention and moral responsibility are not necessarily connected, that are, in the case of Arahanta whose intention is present and thereby binding no moral responsibility despite having intention, in the case of a worldly doer and Arahanta whose past actions which have not involved in the present actions is without intention and thereby binding no moral responsibility and in the case of a worldly doer whose intention is not present and thereby binding not moral responsibility; such an action becomes a mere non-action.

In this research, a researcher is of the view that according to Buddhist ethics, the problem that whether or not the intention and moral responsibility have mutual relationship is a matter of the law of Kamma especially the time concerning the difference of its retribution, to wit: some Kamma yields its retribution in the present birth and some Kamma next birth, in such phenomena the intention and moral responsibility become problematic giving rise to the problem of its relationship.

Keywords: Intention, Moral Responsibility, Buddhist Ethics

บทนำ

ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ยอมรับการกระทำและผลของการกระทำของมนุษย์โดยไม่ยอมรับการบังการหรือการดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลาย โดยเฉพาะการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจ เป็นตัวชี้แนะและกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์เป็นแกนนำในการริเริ่ม ประชุมแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่างทั้งการกระทำทางกาย วาจา และใจ จะเป็นการกระทำดีหรือการกระทำชั่วก็ตาม การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมได้นั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หากเป็นการกระทำที่ปราศจากเจตนาแล้วไม่จัดเป็นกรรม จัดเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น กล่าวคือเป็นอาการสักแต่ว่ากระทำ ไม่ก่อให้เกิดผลดีผลชั่วทางศีลธรรมแก่ผู้กระทำ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” [อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577] ดังนั้น เมื่อมนุษย์กระทำการที่ประกอบด้วยเจตนาแล้ว กรรมนั้นจะต้องมีผลที่เกิดขึ้นตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้เสมอ เพราะขึ้นชื่อว่ากรรมทั้งหลายแล้วย่อมไม่ว่างจากผลก็คือ วิบากกรรมซึ่งเป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั่นเอง กรรมที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำ จึงเป็นที่แน่ชัดว่าเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรม ต่างเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันในการกระทำของมนุษย์ ด้วยความเป็นเหตุปัจจัยต่อกันและกันเช่นนี้ เพราะกรรมและผลของกรรมเป็นเรื่องของกฎของเหตุผลที่ดำเนินไปตามกฎของกรรมนิยาม ดังนั้น ผู้เขียนจึงต้องการวินิจฉัยดูว่า เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีความสัมพันธ์อย่างไร เพื่อตอบโจทย์เรื่องเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อไป โดยผู้เขียนได้ตั้งประเด็นปัญหาที่ต้องการวินิจฉัยไว้ 4 ประเด็น คือ

- ประเด็นที่ 1 ผู้กระทำความผิดมีเจตนาและมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม
- ประเด็นที่ 2 ผู้กระทำความผิดมีเจตนาและไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม
- ประเด็นที่ 3 ผู้กระทำความผิดไม่มีเจตนาและมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม
- ประเด็นที่ 4 ผู้กระทำความผิดไม่มีเจตนาและไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม

จากประเด็นการศึกษาจำนวน 4 ประเด็นข้างต้น ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตบางประการในความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมต่างดำเนินไปตามกฎแห่งกรรมที่มีความแน่นอน แม้ในบางกรณีการกระทำกรรมกับผลของกรรมมีผลลัพธ์ที่ไม่สอดคล้องกัน เช่น ทำดีแล้วได้ชั่วและทำชั่วแล้วได้ดี ปัญหานี้หากวินิจฉัยอย่างละเอียดตามเงื่อนไขของการกระทำกรรมผ่านเรื่องของ “เจตนา” แล้ว ในท้ายที่สุดผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าตราบใดที่ผู้กระทำความผิดด้วยเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ตราบนั้นผู้กระทำความผิดย่อมรู้ดีด้วยตนเองเสมอว่า “ตนทำกรรมอะไร” และจักต้องได้รับวิบากกรรมคือผลของกรรมอย่างแน่นอน

เจตนาและความรับผิดชอบทางศีลธรรมในพุทธจริยศาสตร์

ความหมายของเจตนา

คำว่า เจตนา คือ ความตั้งใจความมุ่งหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ภาวะที่จิตใจที่เป็นตัวการสำคัญในการกระทำความผิด [วิ.มหา. (ไทย) 1/167/139] เป็นสิ่งกำหนดและเป็นการเลือกตัดสินใจในการกระทำต่างๆ [อภิ.สง. (ไทย) 34/5/28] ดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่าเรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” [อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577] จากพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่าการกระทำความผิดของมนุษย์จำต้องประกอบด้วยเจตนาในการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ หากเป็นการกระทำที่ปราศจากเจตนาแล้ว การกระทำนั้นไม่เรียกว่าเป็นการกระทำแต่เป็นเพียงสักว่ากิริยา (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2557) เท่านั้นจึงเป็นที่แน่ชัดได้ว่าการกระทำความผิดตามหลักพุทธจริยศาสตร์จะเกิดขึ้นโดยไม่มีเจตนาไม่ได้ ทั้งในส่วนที่เป็นกรรมดีและกรรมไม่ดี เพราะเจตนาเป็นพื้นฐานสำคัญในการกระทำความผิดของมนุษย์และผลที่เกิดขึ้นต้องมีความสมควรแก่การกระทำที่แน่นอน

บ่อเกิดของเจตนา

เจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีความเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเสมอเพราะเจตนาอันเป็นความตั้งใจหรือความจงใจกระทำความผิดซึ่งกำหนดให้มนุษย์กระทำความผิดและกรรมชั่วโดยมี บ่อเกิด 2 อย่าง คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2551)

1. กุศลมูล คือ มูลเหตุของการกระทำที่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า กุศลเจตนา เป็นความตั้งใจที่ดี ส่งผลทำให้เกิดการกระทำที่ดีเรียกว่า กุศลกรรม คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีมี 3 อย่าง คือ อโลภะ ได้แก่ ความไม่ย่อภาคได้ อโทสะ คือ ความประทุษร้าย และอโมหะ หมายถึง ความไม่หลงผิดกล่าวคือมีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่า สุจริต โดยมีกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต โดยมีกุศลมูลเป็นสาเหตุพื้นฐานของการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ดี

2. อกุศลมูล หมายถึง มูลเหตุของการกระทำที่ไม่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า อกุศลเจตนาเป็นความตั้งใจที่ไม่ดีส่งผลทำให้เกิดการกระทำที่ไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ไม่ดีมี 3 อย่างคือ โลภะ หมายถึง ความย่อภาคได้ โทสะ ได้แก่ ความประทุษร้าย และโมหะ คือ ความหลงผิด หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่าทุจริต โดยมีกายทุจริต วจิตุจริต และมโนทุจริต โดยมีอกุศลมูลเป็นสาเหตุในการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ไม่ดี

จะเห็นว่า เจตนาอันมีบ่อเกิดมาจากกุศลมูลและอกุศลมูล ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเจตนาอันมีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบทางศีลธรรม ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลที่เป็นต้นตอหรือบ่อเกิดแห่งการกระทำที่ดี การกระทำนั้นก็จัดเป็นการกระทำที่ดี หากเป็นเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูลที่เป็นต้นตอหรือบ่อเกิดแห่งการกระทำที่ผิด การกระทำนั้นก็จัดเป็นการ

กระทำที่ไม่ดี เป็นที่แน่ชัดว่า เจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นตัวการกระทำกรรมตลอดจนเป็นตัวกำหนดแนวทางว่ามนุษย์ควรจะเกี่ยวข้องกันแบบไหนอย่างไร จะเลือกรับอะไรหรือไม่ มีปฏิกริยาต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร จะปรุงแปรคัดแปลงแต่เสริมโลกอย่างไร หากการกระทำใดได้เจตนาการกระทำนั้นไม่จัดว่าเป็นกรรม และไม่มีผลทางศีลธรรมตามหลักของกรรมนิยาม กล่าวคือไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม

ความสำคัญของเจตนา

เจตนามีความสำคัญต่อการกระทำ เพราะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าการกระทำสิ่งใดของมนุษย์ต้องมีเจตนาเป็นตัวนำและกำหนดทิศทางแห่งการกระทำของมนุษย์ โดยทำหน้าที่ริเริ่มปรุงแต่งและสร้างสรรค์ทุกอย่าง (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2538) การกระทำจะมีค่าทางศีลธรรมหรือไม่อย่างไรสามารถตัดสินได้ด้วยการพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1. ดูว่าการกระทำนั้นมีเจตนาหรือไม่

2. หากมีเจตนา ก็ดูต่อว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล หากเกิดจากเจตนา กุศลมูลถือว่าเป็นกรรมดี แต่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่าเป็นกรรมชั่ว

จากหลักการข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หากการกระทำใดเป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้น ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม เพราะการกระทำนั้นสามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่อย่างไร หากมีเจตนาที่ตรวจสอบต่อไปว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล เพราะกุศลมูลและอกุศลมูลนั้นเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมล้วนเกี่ยวข้องกับการมีเจตนาทั้งสิ้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556) เช่น การลักขโมย ย่อมเกิดจากเจตนาที่เป็นอกุศล การกระทำที่เกิดจากอกุศลเป็นพื้นฐาน ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี เมื่อลงมือทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ถือเป็นกรกระทำที่ผิดศีลและผิดกฎหมาย การขโมยย่อมก่อให้เกิดทั้งโทษและความทุกข์แก่ตนเอง

ความหมายของความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์หมายถึงเอาผลที่เกิดจากการกระทำกรรมทั้งที่เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว หากการกระทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาแล้ว สิ่งที่จะตามมาคือ ความรับผิดชอบทางศีลธรรม [ม.ม. (ไทย) 13/707/648] ความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นผลที่ดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม กล่าวคือ หากผู้กระทำกรรมมีเจตนาในการกระทำกรรมอย่างไร ผู้กระทำย่อมได้รับผลของกรรมตามเจตนา นั้น เช่น หากผู้กระทำกรรมมีเจตนาดี ย่อมได้รับผลดี หากผู้กระทำกรรมมีเจตนาชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว ประเด็นคำถามคือ การกระทำเช่นใดที่ผู้กระทำควรมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม ปัญหานี้เกิดจากการประเมินการกระทำของมนุษย์ว่ามนุษย์มีเจตนาในการกระทำหรือไม่อย่างไร (วิทย์ วิศท

เวทย์, 2547 : 99-122) โดยบางทัศนะบอกว่ามนุษย์มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมเพราะมีเจตนาในการกระทำ บางทัศนะบอกว่ามนุษย์ไม่ต้องรับผิดชอบทางศีลธรรมเพราะไม่มีเจตนา (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546) เป็นต้นการตัดสินปัญหาความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์หมายเอาเจตนาและผลที่เกิดจากการกระทำเป็นองค์ประกอบในการตัดสิน โดยพิจารณาเจตนาของผู้กระทำกรรมว่าผู้กระทำกรรมนั้นมีเจตนาในการกระทำกรรมด้วยเจตนาดี หรือหรือเจตนาไม่ดีและดูผลที่เกิดจากการกระทำกรรมส่งเป็นความดีหรือความชั่วอย่างไร

ความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำกรรมดีและกรรมชั่ว ดังนั้น บ่อเกิดของความรับผิดชอบทางศีลธรรมคือ การกระทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งที่เป็นกุศลเจตนาและอกุศลเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำกรรม ความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่เกิดจากแรงจูงใจของกุศลมูล ย่อมให้ผลที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้กระทำเสมอ และความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่เกิดจากแรงจูงใจฝ่ายอกุศลมูล ย่อมให้ผลที่เป็นทุกข์โทษแก่ผู้กระทำ ดังนั้น ความรับผิดชอบทางศีลธรรมทั้งที่เป็นความดีและความชั่วนั้น ต้องเป็นการกระทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

ความสำคัญของความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ความรับผิดชอบทางศีลธรรมดำเนินตามหลักกรรมนิยามเป็นกฎแห่งเหตุผลที่เกี่ยวกับผลของการกระทำของมนุษย์ สมดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันการให้ผลของกรรมว่า “หว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำดี ได้ดี ผู้ทำชั่วได้ชั่ว” [ส.ส.(ไทย) 15/265/364] ความดีและความชั่ว ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับ การกระทำกรรม ทำให้มนุษย์นั้นมีความเชื่อมั่น และเห็นคุณค่าของการกระทำด้วยตนเองตลอดจนมีความเชื่อมั่นในกำลังสติปัญญาที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

นอกจากนั้น ยังทำให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างมนุษย์ชาติกำเนิดไม่ได้เป็นเครื่องชี้ความสูงหรือต่ำของบุคคล กรรมดีและกรรมชั่วต่างหากที่เป็นเครื่องจำแนกสถานของบุคคล ผู้ประกอบกรรมดีควรได้รับยกย่องให้เป็นผู้ที่มีสถานภาพสูง ส่วนผู้กระทำกรรมชั่วควรถูกประณามหรือตำหนิติเตียนให้อยู่ในสถานภาพต่ำ และยังทำให้มนุษย์รู้ว่าตนมีอิสระที่จะเลือกกระทำกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเองเพราะมนุษย์มีความคิดริเริ่มในการกระทำ โดยจะต้องรับผิดชอบต่อผลของการกระทำนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าการกระทำของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของการกระทำ ถ้ามนุษย์คิดว่าตนไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนหรือการกระทำของตนไม่มีผลใดๆ สังคมก็จะเต็มไปด้วยความสับสนระส่ำระสาย เพราะทุกคนต่างก็จะทำอะไรก็ได้ตามความปรารถนาของตน โดยไม่ต้องรับผิดชอบเพราะไม่กลัวว่าตนจะต้องได้รับผลของการกระทำ

วิเคราะห์เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมในมุมมองพุทธจริยศาสตร์

เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นเรื่องของการกระทำกรรมและการให้ผลของกรรมที่เรียกว่า วิชากรรม ที่ผู้กระทำการจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมโดยมีความสัมพันธ์กันในฐานะความเป็นเหตุและความเป็นผลต่อกันและกัน กล่าวคือ หากผู้กระทำการมีเหตุในการกระทำกรรมนั้นอย่างไร ผู้กระทำย่อมได้รับผลของกรรมนั้นตามเหตุนั้นอย่างแน่นอนดังกรณีศึกษาเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามลำดับดังนี้

1. ผู้กระทำการมีเจตนาและมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม

การกระทำที่จัดเป็นกรรมได้ต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นความตั้งใจในการกระทำกรรมนั้นโดยตรง ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าการกระทำดังกล่าวผู้กระทำต้องมีส่วนรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างเจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรม ความรับผิดชอบทางศีลธรรมมี 2 อย่าง คือ ความดีและความชั่ว ผู้กระทำการจะได้รับผลของกรรมเป็นความดีและความชั่วนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาในการกระทำกรรมว่ามีมูลเหตุเกิดมาจากอะไร เป็นการกระทำกรรมและได้รับผลของกรรมของปุถุชนดังกรณีตัวอย่างดังนี้

1) ผู้กระทำการมีเจตนาดี ย่อมได้รับผลดี

เจตนาดีตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นเจตนาที่เป็นกุศลโดยมีกุศลมูลเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่ดีมี 3 อย่าง ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เป็นมีความเสียสละ เมตตา กรุณา สติและความรู้ดี รู้ชั่ว หากผู้กระทำการมีจิตใจที่ประกอบด้วยกุศลเจตนา ผลที่เกิดจากการกระทำนั้นต้องเป็นผลที่ดีเสมอ ดังกรณีตัวอย่างเรื่องเล่าของนายทุดตะเป็นคนยากจนแต่ทำความดีด้วยการถวายภัตตาหารแด่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกลายเป็นเศรษฐีร่ำรวยภายใน 7 วัน [ขุ.อ.ธ. (ไทย) 1/2/138 - 130] จากกรณีตัวอย่าง การถวายภัตตาหารแด่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าของนายมหาทุดตะที่เกิดจากกุศลเจตนาซึ่งเป็นเจตนาดี เจตนาดีตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลกล่าวคือ ปราศจากความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นแรงจูงใจสำคัญทำให้นายมหาทุดตะถวายภัตตาหารแด่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า และทำให้กลายเป็นเศรษฐีในที่สุด

2) ผู้กระทำการมีเจตนาชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

เจตนาไม่ดีตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นเจตนาที่ประกอบด้วยอกุศลเจตนาโดยมีอกุศลมูลซึ่งเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่ไม่ดีมี 3 อย่างคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นความทะยานอยาก ความริษยา ความโกรธแค้นไม่พอใจและความลุ่มหลงมกมาย หากผู้กระทำการมีจิตใจที่ประกอบด้วยเจตนาไม่ดี ผลที่เกิดจากการกระทำก็ไม่ดี ในประเด็นนี้มีเรื่องเล่าของ นันทมาณพเป็นกรณีตัวอย่างที่กระทำการด้วยเจตนาไม่ดีและได้รับผลของกรรมที่ไม่ดีจนถูกแผ่นดินสูบตกลงสู่นรกอเวจี [วิ.ภิกขุณี. (ไทย) 3/658/6 - 7] จากกรณีตัวอย่างจะเห็นว่า นันทมาณพมีเจตนาที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นแรงจูงใจในการกระทำกรรมที่ไม่ดีด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา จึงทำให้นันทมาณพนั้นได้กระทำการที่ไม่ดีด้วยการข่มขืนพระอุบลวรรณาเถรีที่

เป็นพระอรหันต์ จนทำให้ตนเองต้องถูกแผ่นดินสูบตกลงสู่นรกอเวจี แต่ในส่วนของพระอุบลวรรณาเถรีในฐานะที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีความยินดีในการลูบไล้การจับต้องหรือการเคล้าคลึง ดังนั้น พระอุบลวรรณาเถรีจึงไม่ต้องรับผิชอบทางศีลธรรม

จากกรณีตัวอย่างเรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างการกระทำกรรมของนายทุคตะกับการกระทำกรรมของนันทมาณพต่างเป็นการกระทำกรรมที่มีค่าทางศีลธรรมที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การกระทำของนายทุคตะเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีกุศลมูลซึ่งเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมเชิงบวก กล่าวคือ การถวายภัตตาหารแด่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าและได้รับผลของกรรมคือการได้เป็นเศรษฐีภายใน 7 วัน ในส่วนการกระทำกรรมของนันทมาณพเป็นการกระทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีอกุศลมูลเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมเชิงบวก กล่าวคือ การกระทำการข่มขืนพระอุบลวรรณาเถรี และได้รับผลของกรรมคือถูกแผ่นดินสูบตกลงสู่นรกอเวจี จึงเป็นที่แน่ชัดได้ว่าการกระทำกรรมที่มีเจตนาต่างกันย่อมให้ผลที่มีความแตกต่างกัน

2. ผู้กระทำกรรมมีเจตนา แต่ไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม

การกระทำที่มีเจตนาแต่ไม่ต้องรับผิดชอบทางศีลธรรมในกรณีนี้หมายถึงเอาการกระทำกรรมที่เป็นกุศลอย่างเดียวของพระอรหันต์เท่านั้น ประเด็นคำถามคือว่า หากพระอรหันต์ยังมีเจตนาในการกระทำกรรม ทำไมการกระทำของพระอรหันต์จึงไม่เรียกว่าเป็นกรรม ทำไมพระอรหันต์จึงไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม จะไม่ขัดแย้งกับพุทธพจน์ตอนหนึ่งที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเองเราเรียกว่ากรรม” ปัญหาข้างต้น ผู้เขียนได้วินิจฉัยเงื่อนไขของการกระทำกรรมของพระอรหันต์โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การกระทำกรรมของพระอรหันต์

พระอรหันต์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ บุคคลที่ปราศจากกิเลสแล้ว แต่การกระทำของพระอรหันต์นั้นยังมีเจตนาอยู่ หากพิจารณาตามเงื่อนไขของกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น กรรมจะส่งผลเป็นวิบากของการกระทำกรรมได้นั้น ถือว่าเป็นการกระทำของบุคคลที่มีกิเลสอยู่จะต้องเวียนอยู่ในวิภวภูตามอำนาจของกิเลส กรรม วิบาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2551) เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรมแม้ยังมีเจตนาก็ตาม แต่เจตนาของพระอรหันต์มีความแตกต่างไปจากเจตนาของบุคคลยังมีกิเลส เจตนาในการกระทำของพระอรหันต์เป็นเจตนาที่ไม่จัดเป็นกรรม เพราะเป็นเจตนาที่เกิดกับวิบากจิตและกิริยาจิต พระอรหันต์มีจิต 2 ชนิด กล่าวคือวิบากจิตและกิริยาจิตเท่านั้น โดยจะไม่ให้ผลเป็นวิบากอีกต่อไป การกระทำกรรมที่จะให้ผลคือวิบากได้นั้นต้องเป็นกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น แต่เจตนาของพระอรหันต์นั้นพ้นจากความ เป็นกุศลจิตและอกุศลจิตแล้ว ดังนั้น การกระทำของพระอรหันต์จึงไม่มีความขัดแย้งกับพุทธพจน์ข้างต้น และการกระทำกรรมในกรณีเช่นนี้ของพระอรหันต์จึงไม่ต้องรับผิดชอบทางศีลธรรมโดยประการทั้งปวง ยกเว้นในบางกรณีแม้จะบรรลุเป็นพระอรหันต์ก็ตาม ตราบใดกรรม

ที่พระอรหันต์เคยทำไว้ก่อนจะบรรลุเป็นพระอรหันต์นั้นยังไม่ให้ผล トラบนั้นพระอรหันต์ก็ยังไม่ได้รับเศษวิบากกรรมอย่างเล็ยงไม่ได้

3. ผู้กระทำความผิดไม่มีเจตนา แต่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ไม่มีเจตนาแต่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมในกรณีหมายเอา การให้ผลของกรรมในอดีตแก่ผู้กระทำความผิดในปัจจุบันชาติ โดยที่ผลของกรรมในอดีตกับเจตนาในการกระทำกรรมในปัจจุบันไม่มีความเกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด แต่การให้ผลของกรรมในอดีตล้วนเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ตามหลักพุทธศาสตร์ถือว่า トラบใดกรรมที่เคยทำไว้ยังไม่ให้ผลในชาตินี้ ผู้กระทำความผิดจักต้องได้รับผลของกรรมในชาติต่อไปอย่างแน่นอนจะเร็วหรือช้าล้วนเป็นไปตามเงื่อนไขของการกระทำกรรมและการให้ผลของกรรม ดังกรณีตัวอย่างของปุถุชนและพระพุทธเจ้าตลอดจนพระอรหันต์ที่ไม่มีเจตนาในการกระทำกรรมแต่ต้องได้รับวิบากกรรมคือผลของกรรมในอดีตที่เคยได้กระทำไว้ดังนี้

1) วิบากกรรมของปุถุชน

การกระทำกรรมและการได้รับผลของกรรมบางอย่างตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น แม้จะยังไม่ให้ผลในชาตินี้ก็ตามแต่ก็จักให้ผลในชาติต่อไป ดังนั้น การได้รับผลของกรรมในอดีตกับการกระทำกรรมในปัจจุบันนั้นไม่มีความสัมพันธ์ก็จริง แต่พอถึงคราวที่กรรมในอดีตส่งผล ผู้กระทำความผิดในปัจจุบันก็ต้องรับผลของกรรมในอดีตที่ตนเคยกระทำ ดังกรณีเรื่องเล่าของชวานาคคนหนึ่งแม้ตนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการลักทรัพย์ แต่ตนเองต้องได้รับการลงโทษจากการลักทรัพย์ของคนอื่น จากกรณีตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแม้บางครั้งการกระทำบางอย่างที่เราไม่ได้มีส่วนร่วมกับการกระทำในปัจจุบัน แต่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ไม่ได้กระทำนั้น ในกรณีเช่นนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า ล้วนเรื่องผลกรรมในอดีต แม้จะไม่มีเจตนากระทำก็ตาม แต่ถึงอย่างไรผู้กระทำความผิดก็ต้องมีส่วนได้รับผลของกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2) วิบากกรรมของพระอรหันต์

การกระทำกรรมของพระอรหันต์หลังจากบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นถือว่าการกระทำกรรมของพระอรหันต์ไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม แต่ที่พระอรหันต์ยังต้องได้รับกรรมวิบากนั้นซึ่งเป็นเศษกรรมในอดีตที่ยังไม่ให้ผล พอถึงคราวสมัยอันควรเศษกรรมก็จักส่งผลให้พระอรหันต์หรือแม้แต่พระพุทธเจ้าต้องได้รับผลของกรรมในอดีตที่เคยกระทำไว้ โดยที่กรรมวิบากนี้ไม่สามารถจะแก้ไขได้ เพราะใครทำกรรมอะไรไว้ก็จะได้รับผลของกรรมนั้นเสมอไม่สามารถข้ามได้ ดังกรณีกรรมวิบากของพระพุทธเจ้าที่เกิดในชาติปัจจุบันหลังจากได้ตรัสรู้แล้วพระพุทธเจ้ายังได้เสวยวิบากกรรมในวาระต่างกัน เช่น การถูกศิลากระหนาบ การเสวยเวทนาจากสะเก็ดหิน การถูกปล่อยช้างนาฬาคีรี การถูกฆ่าตัดด้วยศาสตราเหล่านี้ล้วนเป็นกรรมวิบากที่ส่งผลให้พระพุทธเจ้าได้รับผลของกรรม จึงเป็นที่แน่ชัดว่า แม้

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์จะหมดกิเลสตัณหาที่จริง แต่ไม่สามารถข้ามพ้นวิบากกรรมไปได้จักต้องเสวยวิบากกรรมที่ได้ทำไว้ในอดีต

3.4 ผู้กระทำความผิดไม่มีเจตนา และไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม

การกระทำไม่มีเจตนา และไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั้นในกรณีนี้หมายเอาการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม กล่าวคือ การกระทำกรรมในลักษณะเช่นนี้เป็นเพียงกิริยาเท่านั้น เพราะเป็นการกระทำที่ไม่มีความจริงใจในการกระทำความผิด ดังนั้น หากผู้ที่กระทำความผิดที่ไม่มีเจตนาไม่ต้องรับผิดชอบทางศีลธรรม เพราะการกระทำเช่นนี้ไม่ได้เกิดจากมูลรากของศีลธรรม คือ กุศลมูลและอกุศลมูล ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น การเดินไปเหยียบสัตว์เล็กสัตว์น้อยตาย เป็นการกระทำที่ไม่ได้ตั้งใจ กล่าวคือไม่ได้มุ่งหมายที่จะทำให้สัตว์ตาย การกระทำในลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นกรรมและไม่ต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม ประเด็นคำถามคือ ในกรณีที่ผู้กระทำไม่รู้และได้กระทำความผิดนั้นสำเร็จแล้ว การกระทำกรรมในลักษณะเช่นนี้ถือว่าไม่เป็นบาปเพราะไม่มีเจตนาในการกระทำความผิด

สรุป

เจตนากับความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของการกระทำกรรมและการให้ผลของกรรมโดยเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างความเป็นเหตุกับความ เป็นผลที่ดำเนินไปตามหลักของความแน่นอนของกรรมเรียกว่า กรรมนิยาม ซึ่งเป็นกฎแห่งกรรมที่มีความยุติธรรมและความเที่ยงธรรมต่อผู้กระทำกรรมมากที่สุด เพราะความรับผิดชอบทางศีลธรรมดำเนินไปตามกฎแห่งกรรมที่ปราศจากอคติอยู่เหนือการควบคุมหรือการบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของมนุษย์ กฎแห่งกรรมเป็นกฎของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง โดยไม่มีผู้สร้างหรือผู้บัญญัติขึ้นและกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งมีหลักอยู่ว่า เมื่อกระทำสิ่งใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ผู้ที่กระทำย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น ไม่ช้าก็เร็วและไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือให้ผู้อื่นรับผลของวิบากกรรมแทน จึงนับได้ว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎที่มีความยุติธรรม ดังนั้นพุทธจริยศาสตร์จึงสอนให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเองและแก้ไขปัญหามาต่าง ๆ ด้วยสติปัญญาของตนเอง

แม้ในบางครั้งผู้กระทำกรรมอาจลืมนึกไปว่าตนเองได้กระทำความผิดไว้ และไม่ใส่ใจในการกระทำของตนเองว่าเป็นเช่นไร แต่กฎแห่งกรรมนั้นมิกลไกในการทำงานตลอดเวลาวิบากกรรมนั้นรอตอบสนองผู้กระทำกรรมตามความเหมาะสมของเหตุปัจจัย กล่าวคือ หากเราสร้างกุศลกรรม วิบากกรรมของกุศลกรรมนั้นรอตอบสนองอยู่ ในขณะที่เดียวกัน หากเราสร้างอกุศลกรรม วิบากกรรมของอกุศลกรรมนั้นรอตอบสนองอยู่เช่นกัน ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นความคงเส้นคงวาของกฎแห่งกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

จึงเป็นที่แน่ชัดว่า กรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์คือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เป็นสำคัญ การที่บุคคลจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับกรรมของตนเอง กระทำสิ่งใดย่อม ได้รับในสิ่งนั้น แม้ในบางกรณีการกระทำกรรมกับการให้ผลของกรรมมีผลลัพธ์ที่ไม่สอดคล้องกัน เช่น ทำดีแล้วไม่ได้ดี ทำชั่วแล้วไม่ได้ชั่ว ในท้ายที่สุดแล้ว หากวินิจฉัยปัญหานี้ผ่านเรื่องของ เจตนาแล้วก็จะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างการกระทำกรรมและการให้ผลของกรรมว่า ผู้กระทำความกรรมควรรับผิดชอบทางศีลธรรมหรือไม่ เพราะกรรมและการให้ผลของกรรมต่าง ดำเนินไปตามกฎแห่งกรรมที่มีความแน่นอนและมีความยุติธรรมต่อผู้กระทำความกรรมเสมอ ประเด็น สำคัญคือ ผู้กระทำความกรรมไม่สามารถอำพรางเจตนาในการกระทำกรรมด้วยการคิดว่าจะลอก ตัวเองอย่างสนิทใจได้ เพราะเจตนา นั้นเป็นพลังของมโนธรรมสำนึกขั้นพื้นฐานที่เป็น กระจกเงาเสียยิ่งเท่าเทียมผู้กระทำความกรรมนั้นว่าตนกำลังกระทำกรรมดี หรือกรรมชั่ว ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมนุษย์มีเจตนาที่เป็นปฐมเหตุในการกระทำกรรม สมดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “ภิกษุ ทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” นั้นเอง

เอกสารอ้างอิง : References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Mahachulalongkorn University. (1996). **Thai Tipitakas**. Bangkok: MCU Press.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมี บุคส์พับลิเคชั่น.
- The Royal Academy. (2003). **Royal Institute dictionary 2542**. Bangkok: Nanmeebookspublication.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). **พุทธธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2014). **Buddhadhamma**. (39th ed.). Bangkok: MCU Press.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์.
- P. A. Payutto. (2008). **Dictionary of Buddhism**. (19th ed). Nonthaburi: S.R. Printing-mass product.

82 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2559)

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). **พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมเรื่องการฆ่าตัวตาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Phramaha Hansa Dhammhaso. (2013). **Buddhist Ethics with Regard to the Ethical Issues of Suicide**. Bangkok: MCU Press.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

Adisak, T. (2003). **Metaphysics**. Bangkok: The Royal Academy.